

Mondattani vázlatok.

I. A hiányos mondatok.

— Fölolvasás a M. T. Akadémiában 1895. jan. 7. —

Miután a magyar mondattannak két terjedelmes részét, a határozókat s az összetett mondatokat, földolgoztam két nagyobb munkában¹⁾: kötelességemnek tartom, hogy a mondattannak többi szakaszait is tüzetesen kidolgozzam. Minthogy azonban ez bonyodalmas és időbe telő munka: a kutatások eredményeit előbb rövid vázlatokban kívánom bemutatni. Egyelőre a mondatrészek egymáshoz való viszonyát választom e vázlatok tárgyául, s így első sorban természetesen az alany és állítmány viszonyáról kell szólnom, itt is legelőbb azokról az esetekről, melyekben az alany vagy az állítmány hiányzik, tehát az úgynevezett hiányos mondatokról.

A hiányosságnak a mondatban számos fokozata lehet, de megkülönböztethetünk két főosztályt. Lehet a mondat valósággal hiányos, a mikor t. i. nyelvérzékünk egyáltalán nem különböztet meg benne alanyt és állítmányt, tehát a mondat nem tagolódik két részre. Lehet aztán csak látszólag hiányos; ilyenkor csak nincs kitéve az alany vagy állítmány, más szóval csak lappang az egyik rész, s néha a nyelvérzékre nézve teljesen el is vész, s akkor a mondat valóban hiányossá válik.

1. Tagolatlan mondatok.²⁾

A nyelvtani állítmánynak forma szerint főrésze az ige, mely azt fejezi ki, hogy valaki vagy valami cselekszik, szenved vagy vala-

¹⁾ *A Magyar Határozók*, két kötet. *A Magyar Kötőszók*, három kötet.

²⁾ Vö. Miklosich: *Subjektlose Sätze*. — Veress Ig.: *Alanytalan mondatok*, *PhilKözl.* 16: 636.

milyen állapotban van. Az alany nevezi meg azt, a ki vagy a mi cselekszik stb.

Ilyen két főrésze tagolódnak mondataink rendszerint. Mégis vannak tagolatlan mondataink is, melyek egyetlen képzetet fejeznek ki, egyszerűen elmondják, hogy mi történik vagy mi történjék, a nélkül, hogy a cselekvőt s a cselekvést egymástól megkülönböztetnék. A tagolatlan mondatnak négy eredeti és tipikus osztályát állíthatjuk föl.

I. Az elsőbe tartoznak az alanytalan igék («személytelen igék»). Ezek többnyire természeti tünetenyekre, időjárásra, időmulásra és testi bajokra vonatkoznak, tehát olyan jelenségekre, történésekre, melyeknek cselekvője ismeretlen. Pl. *villámlik, dörög, esik, havazik, kiderül, beborul, be van borulva, fagy, enged, virrad, pitymallik, esteledik, alkonyodik; hol fáj? itt szúr, a szívembe nyilallott . . .*

Ezek közül némelyeket alanyval is használunk, de egyesek, minők *villámlik, havazik, fagy* (,es friert' értelmében) mindig alanytalanok, s nem is gondolunk hozzájuk alanyt. — A *villámlik -ik* ragja látszólag alanyt fejez ugyan ki, de ez csak forma, melynek semmi tartalma nincs, még kevesebb, mint a német *es: es blüzt, es schneit*. (Ez az *es* a mai német nyelvérzéknek jóformán a. m. a magyar *valami*; vö. *es raschelt: valami zörög, es klopft: valaki kopogtat.*)

II. Szintén teljes mondat értékük van az indulatszók a k: *jaj!* = ,ez fáj'; á v. *áh!* = ,ez csodálatos dolog' stb. Hisz vannak indulatszók, melyek nem eredetiek, hanem mondatokból fejlődtek, pl. *ne!* és *ni!* < *nézd, la!* < *lásd* (ném. *holla!* és *halló!* a *holen* ige imperativusa, eredetileg a túlsó parton levő révésznek szólt).

III. Tagolatlan mondatnak tekintendő a megszólítás is (a vocativus), pl. *te!* = halljad te; *Károly!* = ,halljad te Károly' vagy ,jőjj ide Károly!'

Ha a megszólítás a 2. személyű igét követi, akkor nem külön mondat, hanem a kitett vagy oda gondolt *te* névmásnak értelmezője, pl. «*Hallod-e te, Károly!*» «*Gyere [te], Károly!*» (Vö. «*Sajnálom szegényt*», hol a *szegényt* szó az alattomban értett *öt* névmás értelmezője.)

IV. Sokszor ijedtünkben, meglepődésünkben vagy egyéb érze-

lemtől indítva egyszerűen a látott vagy gondolt személynek vagy tárgynak megnevezésével kiáltunk föl; pl. *Segítség! Egy egér! Katonák! Lovas katonák! Szegény katonák! Szivárvány! Vége!* — Mondhatnám: *Egy egér van itt! Katonák jönnek!* De amaz egyszerű fölkiáltásokhoz tényleg nem gondoljuk hozzá ezeket az állítmányokat.

Az ilyen megnevező mondatokat sokszor indulatszó vagy megszólítás előzi meg: «*Ni, a huszárok!*» «*Édes anyám, egy egér!*»

Nincs kizárva az a lehetőség, hogy egyes ilyen kifejezések másféle mondatrészekből rövidültek; pl. «*segítség!*» ebből: adjakot *segítséget!* «*ni, a huszárok!*» ebből: nézd a *huszárokat!* (Vö. *Ne meg könyved:* en tibi tuum librum CorpGr. 279. eredetileg: *nézd meg könyvedet.* «*Neszze a ritka madarat!*» «*Neszze a fősvényt!*» Faludinál, ebből: *nézdse;* Kis Ig. ebben a latin *ecce avim raram, ecce avarum* utánzását látja, de egy hallgatóm értesítése szerint Somogyban, Lugoson ma is mondják: *Nesze a kenyeret! Nesztek a húst!* Azonban latinos Faludinak ez a mondata: «*Imé maga pusz-táján a megvont remetét*» . . . 288. e h. *imé, lássad* . . .)

Ide tartozik az ilyen összetett mondatok előrésze: «*Egy perc* . . . s elszántan ugrik az ablak párkányzatára» (Tompa). Az ürge «*mint szalad! Pillanat, s odabenn van*» (Pet.). «*Egy fuvallat, összedől e kártyahalmaz*» (Ar.). «*Nem is nyögött, egy rángás, s vége volt*» (Pet. — vö. Veress, Pótk. a PhKözl.-höz II. 138. Lehr: Toldi 196). — Többnyire oda lehetne tenni ezekhez a *kell* ígét, de nyelv-érzékünk erre nem eszmél.

Míg az eddigiekről azt hihetjük, hogy eredeti kifejezésmódok, melyek sohasem voltak alanyra s állítmányra tagolva: addig viszont más tagolatlan mondatok csak idő jártával lettek ilyenekké, rendszerint rövidülés által, de néha két szerkezetnek összezavarása (ill. analogiás hatás) folytán. Ilyenek:

V. *Azt mondják, beszélnek,* s más ilyen többes 3. személyű mondatok, melyekben általános alanyt kellene kifejeznünk, de ennek kifejezése lassanként idejét multa. A többes forma mutatja, hogy ezeket valaha többes számú alanyval mondták, ez pedig nem lehetett más, mint *emberek* vagy ezzel egyértékű szó. Molnár Albert így magyarázza: «*Subintellige: az emberek, némelyek*» (CorpGr. 261); de tényleg ma már nem gondolunk erre az alanyra.

VI. *Terítve van, föl van találva, be van fogva* nyilván ilyenekből rövidültek: *terítve van az asztal, föl van találva az étel, be van fogva a ló* — de most már az alanyok hiányát nem érezzük.

Jókai azt írja: «*No, az ocskói kastélyért már meg van fizetve*» (Szeretve mind a vérpadig I. 185). Ez két egyértékű kifejezés kombinálása: «*Az ocskói kastélyért (már megfizettünk + az ocskói kastély ára) már meg van fizetve.*»

A mely kifejezésekre e két magyarázat közül egyik sem alkalmazható, azok alkalmasint német eredetűek: *segítve van rajta, gondoskodva van róla* stb.

VII. Ha azt mondjuk: *Innen igen messzire látni*, — itt nézetem szerint mai nyelvérzékünk az infinitívust veszi állítmánynak, mintha valóságos igealak volna s nem csak igenév (hiszen a *szabad* szó is igévé válik: *szabadna, szabadjon*). Pedig az ilyen infinitívus eredetileg alanya volt a mondatnak; ezt bizonyítják nyelvelmékeinkben s nyelvjárásainkban az ilyen multidejű szerkezetek: *látni vala, láthatni vala, látni volt* stb. Egyébiránt alig kételkedhetünk, hogy a főnévi igenévnek ez az egész használata szláv eredetű (l. Nyr. 19: 249).

VIII. A palócz azt mondja: *Úgy megdagadt a képi, hogy a szemit se látszik* (Nyr. 6: 462); s Vitkovics is palóczosan írja: *Elég termést látszik a tőkéken* (Munk. 2: 77). Itt tehát a *látszik* igének nincs alanya, s e szerkezet talán «*a szemit se látni*» analógiájára keletkezett, de talán szláv eredetű.

Az Ormánságban azt mondják: *el van addal a buzát, meg van véve a bort*. Ez kétségkívül a déli szláváságból van véve, mert a szlávásban e szerkezet majdnem általánosan el van terjedve; pl. szerbül *broja se ne znade* szó sz. „a számot nem tudódik“, oroszul *umnožilo sja bratvi*, meg van szaporodva a testvéreket (Mikl: Subj. Sätze 54), kisoroszul «*ošukano mene* deceptus sum, wörtlich *deceptum est me*» (uo. 58. — Vajjon nem szláv eredetű-e a hasonló finn szerkezet? vö. Budenz: Finn nyt. 61. §).

IX. Ha azt mondom: *úgy látszik, eső lesz* — a *látszik* igének forma szerint megint nincs alanya, legföljebb a *dolog* vagy a *helyzet* képzetét magyarázhatni bele e mondatba. Ilyenek még: *úgy tetszik, úgy rémlik, úgy illik, úgy lesz, van úgy hogy* . . . stb. (l. MKszók. 2: 53—54.) — Tulajdonképp a mellékmondat volna itt a *látszik* alanya, de az alanyi mellékmondatot módhatározó mondatná változ-

tatja a főmondatbeli *úgy* szócska. Hasonló változáson megy át néha a tárgyi mellékmondat, pl. *úgy hiszem, esik* (e h. *azt hiszem, esik*); *úgy érzi, hogy minden tagja reszket* stb. (l. MKszók. 2: 55.)

X. A *félő* szó a régiéknél szintén előkerül alany nélkül, mert egyértékű ezzel: *félni lehet* vagy *félni kell*; pl. «*Ha nem félő a dértől, a földbe áthatni*» a plántát (Lippai: Pczs. Kert I. 44) stb.

2. Lappangó alany.

Az eddigiektől megkülönböztethetjük azokat az eseteket, melyekben az alany vagy állítmány nincs ugyan kitéve, de azért tudatunkban megvan, vagy határozottan, vagy csak kissé elhomályosodva.

Egészen kétségtelen az alany hozzáértése az igéhez, ha csak a személynév más van elhallgatva, pl. *irok* = *irok én, írj* = *írj te*. Hasonlóképp van bemutatások alkalmával háttérben a mutató név más, pl. «*Kovács úr. — Öcsém*» = *ez Kovács úr — ez öcsém*. Szintúgy, ha valami pletykára azt mondom: *Mesebeszéd!* = *ez mesebeszéd*; vagy ha dicsérik valami tetteket s azt felelem rá: *Kötelességem volt* = *kötelességem volt az*.

De vannak állandó fordulatok, melyekben élénken érezhető az alany s a mondat úgyszólván csak megrövidült a gyakori használat következtében, úgy mint a gyakran használt szók is elrövidülnek, elkopnak. Így lappang az *Isten* neve ebben a népies szólásban: *tudja*; pl. egy halasi közleményben: Mög is két má fordúni, mer ezúta a lovak tuggya mére löttek (Nyr. 8: 43). Elállt az szépen, tudja meddig (uo. 86. szintén Halasról). Így írja Lehr: «*tudja mily különbség*» e h. *Isten tudja, mily különbség* (Nyr. 4: 552). — *Majd elválik* v. *megválik*: ezekhez alanyul rendszeren ilyen mellékmondat értődik: ,*hogy lesz*’, ,*mint lesz*’, ,*mi lesz a dologból*’. Az általános *dolog* vagy *dolgom* fogalma lappang a köv. mondatban: *Én a magyar isten híve vagyok máig, és úgy is halok meg, akármire válík* (Vajda J: Béla királyfi 23. Vö. még: «*Akárhogy válík*: es mag ausfallen, wie es will; *még úgy válík, hogy*: es wird noch so sein dass» Adámi: Spr. 212). — Szintúgy az ilyen kifejezésekben: *ha kenyértörésre kerül*; «*ha ivásra kerül*, ki nem tesz rajta senki; *ha arra kerül, hogy*» . . . (CzF.)

Az időhala dá st jelentő kifejezések is rendszerint maguk-

tól kiegészítődnek nyelvtudatunkban. Az óra van pl. alanyul érezve az ilyenekben: *Elütötte a nyolczat* (Kaz: Bácsm. aug. 3.). *Éjfélt üt* (KisfK: Karácsonéj). *Tizenegyet verte*, midőn elváltunk (Vitk: Munk. II. 67), *Tizenkettőt ver* Adonyban (Ar: Tengerihántás). — «*Már tizenkettőre jár*», t. i. az óra vagy az idő. — Az idő egészítendő ki s gyakran ki is van téve az ilyenekben: *Már későre jár. Már őszre jár. Tavaszodik.* «*Immár hat esztendejére jár*, hogy itt lakom» (RMNy. IIb. 313. itt a mellékmondatot lehetne alanynak tekinteni). Vö. *Elvándorol a madár, ha őszre jár az idő.* (Pet.) *Még korán van. Már későn van.* «*Éjféltájban lehetett már*» (Ar: Sz. László). — A székelyeknél, csángóknál s göcsejieknél találkozunk evvel a szerkezettel: *hány órakor van? vagyon-e már uzsonnakor?* stb. (I. MHat. 1:447). Ezek tulajdonkép alanyok s így értendők: *‘hány óra idő van? vagyon-e már uzsonnaidő?’* De az 1592-i kolozsvári Cisióban (az N. lapon) azt olvassuk: «*Mikorontan az mezőben vagy és tudni akarod, hány órakort legyen*, végy fel egy szalmaszálat» . . . Itt tehát a *hány órakort világos ragos alak* s alanyul az *idő* értendő. (Az erdélyi szászok, úgy hallom, szintén mondják: *Um wie viel Uhr ist's?* De ez alkalmasint a székely kifejezés fordítása).

Sokszor nincsenek kitéve, mert az illető állítmány mellett maguktól érthetők: a *pérez, birtok, gabona* stb. Példák:

Minden apró szükségre saját erszényéből *telt* (Abonyi: A mi nótáink I: 20). Ott telik, a hol van (Dug: Példb. 1: 156). Még ezüstsarkantus csizmára is *jutott* neki (Abonyi id. h. 19). A fősvénytül jut, a torkostul nem jut (Nép, Veszprém). Ha nem *csordul, csöppen* (Közm.). Fősvénynek soha *nem elég*: avarus semper eget PPBl. Míg barátunknak *van*, nekünk is van: *wir haben, so lange unser Freund hat* (Kaz: BarnhM. 79).

Azt gondoltuk, *miénk egész [a] diófáig* (Gvad: RP. III. czikely). Oly kevély, *mintha egész a diófáig övé volna* (Kovács: Közm. 96).

Termett neki az idén szépecskén. Az idén *vékonyabban takarodik*: *‘szűkebb az aratás’* (Somogy, Nyr. 8: 525).

Utójára hagytam azokat az érdekes szerkezeteket, melyekben az alany ki van ugyan téve, de nem alanyul, hanem valamely más mondatrészt képeben (vö. Lehr Nyr. 4: 544).

Ha azt mondjuk: *Sokan* elestek *a törökök közül*, — itt az

ige mellett két határozó van,*) s mindegyik lehetne alany. Lehetne: *Sok* elesett a törökök közül; és lehetne így is: *Sokan* (vagyis nagy számmal) elesetek a törökök, — a hogy régente csakugyan mondták (vö. «*Hullnak* mindkét részről számtalanon a vitézlő rendek», Hall: HHist. 3: 29 s még ma is: *Elegen* vannak a mi embereink stb.). — Kétségtelen, hogy a mai szerkezet a két egyértékű régi szerkezet kombinálásából állott elő. Hasonló kombinálások a következők:

Az pogányok közül is nagyobb részre elhiszik (Károlyi: Credo 51. = az pogányok is nagyobb részre elhiszik + az pogányok közül is a nagyobb rész elhiszi). — Megmaradna az morzsalékokban hét kosárral (Zvon: Post. 2:185 = megm. az morzsalékokban hét kosárnyi + megm. morzsalék hét kosárral). — Evvel csak ott kelhatsz elébb, a hol gyengébbül jutott az észben (Fal. 809). Az árnyoldalakból sokkal bővebben kijutott számunkra (Pet.-társ. lapja 2: 235. — vö. fönt a *jut* ige alany nélküli használatát). Jócskán fogyott a borból stb. (vö. a partitívus alanypótló szerepéről MHat. 1: 82—34). — Elég már a komédiából! (Pet., vö. Veress: Alanyt. mond. 640). — A parttól még messze van odáig (l. Veress uo.).

Különösen az *-an*, *-en* ragos számnevek és a r é s z h a t á r o z ó k (partitívusok) szerepelnek sokszor mint az alany helytartói. A régi *ben*-es partitívust látjuk ebben az állandó szólásban is: *mig benne tart e h. míg az eltart, míg van belőle (benne) valami*. Vö. *Míg ez világba tart* (LevT. 2: 77). A ki békeséges szívében, annak tart életében: *ein friedfertiger Mensch lebet lange* (Fal. 463. tehát soká tart élete). *Míg hát tart az éjtszakába', esze nélkül kap lovára* (Tomba).

«*Csak úgy virág, ha tarka; csak úgy asszony, ha barna*» (Pet., vö. Veress id. h. 136) legegyszerűbben ennek a rövidítéseül tekinthető: *csak úgy virág a virág, ha tarka* (vö. *míg a világ e h. míg a világ világ*, l. Veress 159).

3. Lappangó igeállítmány.

Itt két fősétet különböztetünk meg: az ige leggyakrabban páros vagyis egymással kapcsolatos mondatokban van elhallgatva, de a másik eset sem ritka, hogy t. i. egyes, magában álló mondat-

*) Az *-an*, *-en* ragos határozókról l. MHat. 1: 208.

ban sines kitéve az ige, hanem csak hozzáértjük a kifejezett mondatrészekhez.

I. Egymással összefüggő mondatoknak gyakran van azonos igéjük, s ilyenkor nem ritkaság a második mondatban az igének elhallgatása, kivált

1. Olyankor, mikor a második ige alakilag is teljesen azonos volna az elsővel. Így:

a) Kérdésre való közvetlen felelésben többnyire csak a kérdészet mondatrészt teszszük ki: pl. Ki volt itt? A bátyám. Mit akart? Pénzt. Őcséd volt itt? Az [volt itt] v. Az hát! Kimegyünk a ligetbe? Ki[megyünk a ligetbe], v. ki hát! v. igen! (Az *igen* szó eredetileg alkalmasint csak igét helyettesített, pl. Örültél az aján-déknak? «Igen» = igen örültem.) Soká tartott a tárgyalás? «Soká» vagy «bizony soká» vagy «nagyon soká». Az ellenfél nyerte meg a pört? Az ám. Nem akart engedni? Nem ám. — (A magyaros fele-lésről érdekes fejtegetése van Szász Károlynak a Nyr. 1: 80. lapján.)

b) Összehasonlító mondatokban legtöbbször egyazon ige szerepel, de rendszeren nem ismétljük, s ha az egyik mondat mellék-mondat, többnyire ebből hagyjuk el az igét s csak az eltérő mondat-részt teszszük ki (l. erről bővebben MKszók. 3: 160—163. 179); pl. Úgy ír neki, valamint egy idegennek (ír, Mikes). Szébbnek tart-ják, mikor a nép azt kérdezi vkiről: miért nem becsülik meg ezt az embert jobban, mintsem [azt tartják], mikor azt [kérdezi]: miért becsülik annyit (Fal. 594).

Van úgy, hogy az összehasonlításnak mind a két tagjában hiányzik az ige, mert ezt a *tertium comparationis*-t úgyis könnyen kiegészíti a hallgató: pl. Többre észszel, mint erővel (Dug: Pb. 1: 291, t. i. többre mész), v. Többet észszel, mint erővel (t. i. többet tehetsz). Valamint a terebélyes fa, azonképen a familia (t. i. mind a kettő kiterjeszkedik, Mikszáth: Nemz. ur. 111). — Még egyszerűbb összehasonlítást látunk ebben a háromszéki szólásban: A nagy harang s az ő szája (Nyr. 9: 31, t. i. mind a kettő nagy han-gon szól).

c) De természetesen sok más mondatkapcsolatban is meg-esik, hogy az igét ismételni kellene s ennek egyhangúságát kihar-gyással igyekszünk elkerülni, különösen kapcsolt, ellentétes, meg-engedő és föltétes mondatpárokban; pl.

A csitkó általbucskázott a fején, s lett belőle kölesvetés; *által Palkó es*, s belőle kölesörző lett (Kriza 400). Az ajándékot nem szokta elfogadni, kivált [—] ha azt neki szép leány kínálja (Pet: A kisbéres). A világi bírák kezéből néha kimenekedhetünk, de bezzeg nem az élő Istennek hatalmából (Fal. 46). Ha szeretsz, asszonyom, úgy kívánj egyebet, különben, tört szívvel [—], de mégis elmegyek (Pet: Szécsi M.). Mint a páva megy az utcán, ha beszél is, csak úgy kurtán (Göcs. Népd. 1).

Gyakori az ellipsis különösen a föltételező mellékmondatokban (l. MKszók. 3: 115); pl. Sem magamé, sem másé lenni nem tudok, ha csak tied nem (Shak. 2: 181). Ha valaki, ő tartozik nekem hálával.

Közmondásokban sokszor mind a két ige hiányzik: Guba gubához, bunda bundához (Nyr. 10: 524). Rózsához az illat, szűzhöz a szemérem (Dug: Pb. 1: 281). Fazekas korongrúl, varga kapitájárúl [beszél] (uo. 282). Magda Magdának, Magda az egész világnak (134). Ki vödörrel, ki csöbörrel (172). Kinek a pap, kinek a papné. Keeskérül gyapjut, kerecsenbül hattyt (Erd: Közm.).

2. Elhagyjuk azonban az igét olyankor is, mikor más a lakban kellene ismételni, de az alakváltozás az adott viszonyok közt magától érthető. Így:

a) Más személyben ismétlődnek az ige az ilyen példákban (az egyes esetek itt hasonlóak a föntebbi a. b. c. pontokbeliekhez):

Mikor jöttél meg? Tegnap [jöttem meg]. Mit mond Bátori uram hozzá? Bátori: Ezekre ezt (Fal. 670). Nem jöttök velünk? Nem v, nem ám v. nem bizony. Nem eszel belőle? Nem én.

Én is úgy teszek, mint te [teszel]. Úgy méri, mint Bódván [méri] az aludt tejet (Nyr. 6: 227). — A mint a többi, te is csak úgy (Fal. — itt mind a két ige hiányzik).

Megverek vkit vagy engem valaki. «Vagy levág vki, vagy én le vkit» (NépkGy. 1:247). Ha te elmész, én is el, töled nem maradok el (Népdal). Ha volnék én az arany csiga, te a fényes gyöngy, mit az magába zár (Szász: Ford. 107). Lónyai László megszálla a fehér farkasnál, hol én is [—], s egy reggel az ő szobájában valék (Kaz: Pályám 263).

b) Más módban kellene ismételni az igét a köv. és hozzájuk hasonló példákban (leggyakrabban *mintha* és *hogy ne* mellett):

Zene hallik mély vadonban, *mintha* égből [hallatszanék], mint álomban (Ar: Rege a csod.). Itt-ott összevissza betapodja, *mintha* csak véletlenből (Baksay: Gyalogösv. 2: 150). — Eljössz velünk? *Hogyne!* (= hogy ne mennék?) Pénze is penisz, hogy ne gúnyója? (Dug: Pb. 1: 149.) Értelmes szavak is gyakran csainak, *hogyne* még inkább a jelek? (Kovács P: Fars. kaland 49). — Ezt (a sebet) türelmesen viselhetém, s *ne* férjem titkait? (Shak. 2: 36). «Később meg is kaptam [a hivatalt]. *Bár ne!*» (Ar. s Pet. lev. 194). Hányat engednek még töltenem benne, s bár ne különben mint eddig, az ég hatalmasságai? (Kaz: Levelei 2: 288). — Köszönd, hogy apádnak szólitottál, mert *ha nem*, egészen bénýellek vala (Kriza 395).

c) Néha más időben vagy cselekvésben, vagy tárgy-as alak helyett tárgyatlanban kellene az igének ismétlődni:

Ma is úgy vagyok, mint tegnap [voltam]. Pászthory a fogadóba szállott, hol a marsal [volt szállva] (Kaz: Pály. 271). — Iróra nézve mindig örvendetesb, ha a közönség azt kérdezi: miért nem dolgozik, *mint ha* ellenkezőt [kérdéz] (Ar. FövLap. 19: 1583).

II. A lappangó igéjű mondatoknak második főosztálya, t. i. az egyes, önálló mondatoké, szintén elég gazdag. Ezekben többnyire a határozó mondatrészek vannak kitéve (ill. a mondat tárgya), az ige pedig az alanyval együtt csak gondolatban van meg.

1. Az ide tartozó mondatoknak legnagyobb része föl-szólitó, még pedig:

a) Leggyakrabban olyan mondat, mely helyhatározóból áll, s melyhez magától értődik valamely mozgást, menést jelentő ige. Pl.

Előre! «Szegezsz szuronyt s csak előre!» (Gyulai). *Haj előbb, haj előbb*, asszonyom nyolcz ökre! (Népk. Gy. II. 87). *Haj vitézek, haj élébe!* (Ar: Rege a csod.). — *Hátra! Vissza!* — Gyerek, vagy *be*, vagy *ki!* «Lelek ez ajtón se be, se ki!» (Ar: Tetemre-h. — vö. Nyr. 8: 302). *Ki kutya a miséről* (Nyr. 24: 31). *Föl Budára! Rajta!* — *Talpra magyar, hí a haza* (Pet.). *Lóra*, csikós, lóra! (Népd.). *Egy, kettő, a palotához!* (Ar: Szentiv. álom 207). *Nyakamba, karomra!* (Népk. Gy. 1: 318).

Ide, ide jó vitézek! (Ar: Rege a csod.). *Ide szóra*, ti világnak lustosi! (Fal.). — *Félre*, undok pocz, vakandok! (Ar! Szentiv. álom 165). *Tüskedisznók*, innen *el!* (uo.). *No még egy körtáncz*, egy tündéri dal: és akkor, egy percz harmadára, *el* (uo.). *Tova* kutatni! égess, gyújts, ölj (Shak. 2: 68). — *Ne igen messze* eszeddel, szemmeddel! (Fal: NU.). A mértékletesség megkívánja, hogy *ne igen*

kijelélé őt érzékenységinkkel (Fal. 586). Vigyáznak magok lépésekre, hogy se ide, se oda kelleténél *ne tovább* (599). Asszonyunkhoz *ne közel!* (Ar: Szentiv. álom 165).

Lassan, fiúk, lábujhegyen! (Ar: Keveh.). Csak lassan! — *Ne olyan sebesen!* stb.

Főnévi igenév: Gyerekek, aludni [menjete]! ebédelni [gyertek]! — *Tova kutatni!* (Shak. 2: 68.) stb.

Ki vele! Hátrább az agarakkal! Ezzel a szerkezettel foglalkoztam MHat. 1: 370. Alkalmassint német eredetű, de már a népnyelvben is rég el van terjedve. — Az idézett helyen felsorolt példákat hadd egészítsék ki a következők: Fére a tréfával: *le burle da parte!* (Fal. 19). Más mutatók: ide szemeddel! (351). Félre onnan szemeddel! (354). — «Előbbre a löcsesel! Hátrább az agarakkal!» (Dug: Pb. 2: 73). Hamarább a görcsökkel! (uo. 1: 178). Lassan a testtel! (Nép.). Lassabban e kitagadással! (Ar., Nyr. 7: 409). — El tehát a hon bajával, most ez egyszer el vele! (Pet: Egri hangok). Bitóra véletek! (Pet: Coriol. 1: 1). El veled, te élet átka, el veled, le a pokolba! (Pet: A türelemről). — Tüzet alájuk, máglyára velük mind, a mennyien vannak (Szarvas, Nyr. 13: 281).

Más ez: *Bottal az ebre!* (Ar: Egri lány).

(De régibb magyar szerkezet: *doronggal hozzá* e h. *doronggal fogj hozzá*; l. alább).

b) Sokszor az *ad, vesz, tesz* igék fölszólítója marad el mint magától érthető: *adj, végy, tégy* vagy *adjatok* stb., ritkábban a 3. személy: *adjon, vegyen*. Az ilyen mondatok rendszeren tárgyát és helyhatározót foglalnak magukban:

Bort ide! Ide azt a pénzt! Jó a pálinka reggel, ide hát egy üveggel! (t. i. pálinkát, Kuthy: Haz. rejt. 34). Milljom átok! bort a billikomba! (Pet: Felkösz.). Franciska, ide a satullt! Franciska, die Schatulle her! (Kaz: BarnhM. 45). — Tüzet alájuk, máglyára velük! (Szarvas, Nyr. 13: 281). Ha pediglen sánta, csidmát a lábába! (Népk. gy. 3: 55). Kiki egyet az ölébe! (Ar: Rege).

Le a kalapot! Hut ab! (Márton ném. szót.). Elő a tőkét! (Ar: Arist. 2: 27). Le a lábodat! (t. i. a székről, Nép).

Néha a helyhatározót dativus helyettesíti: *Virgácsot neki!* Botot neki! Vízet a kutyának! (Nép). «Ejh, szerelem!» szól vén korunk, «oka a vér fölöslege s nagy hőfoka; csapot reá, hűtöt neki!» (Délib. h. 120). — Hátha az anyja, szép huga már most jönne siratni? *Vissza neki!* (Ar: Tetemr., l. Nyr. 8: 302). *Czoki neki!* (Nép.). — *Böcsületszavát* [adja nekem], hogy hallgatni fog ön (Nagy Ig: Az életuntak 2: 8). Kezet rá! — «Vigyétek a tömlöcznek sötét fenekére. Tizenharmad napig *se enni, se inni*» (ne adjatok neki, Népk. gy. 1: 166). — Kiki magának [szedjen stb.].

Íde tartoznak ezek az elrövidült üdvözlések: *Jó napot* (adjon Isten)! *Jó reggelt!* *Jó estét!* *Jó éjszakát!* — *Egészségire!* így is: Adj[a] Isten egészségire! vagy: egészségire váljon v. váljék! (Ez néhol, pl. Zalában, Rábaközben, Boros-Jenőn, így rövidül: «Váljék!» Szatmárban: «Használjék!» Dugonics így írja: Egészség utánna! mint Szatmárban mondják, ha valami elvész: *Hideg víz utána!* — *Szerencsés utat!* (tréfásan: szerencsés fölfordulást!)

c) Hasonló ellipsiszt látunk még más kifejezésekben is, többnyire állandó szólásokban, pl. esküvésben stb.

Isten engem! (e h. Isten engem úgy segéljen; más rövidítéssel: Isten úgyse', sőt Isten uccsa, vagy engem úgyse', engem uccsegen stb.). Artemis engem . . .! (Ar: Arist. 2: 346).

Elavult szólások: Ha meg akarod békiteni testedet, *doronggal hozzá!* (Czepl: MM. 191, e h. dor. fogj hozzá v. láss hozzá). Ha erő nem használ, *ravaszsgal hozzá* (Kisviczai, Erd: Közm.). Kézzeled hozzá, ha a kés nem fogja (Kovács: Közm. 108). Észszel hozzá, fiam, ha erőd nem bírja (Dug: Pb. 2: 156). — Vö. Csak csinján a dolognak: óvatos légy (Nyr. 7: 275). Így is: Csinján a dologgal! Lassan a testtel! No csak *bátran* a kanállal! (Nép.). — Jelentő móddal: «Kártyás az egész compagnia. A dámák az elsők hozzá, s utolsók tőle» (Fal. 146. azaz elsők, kik hozzá-fognak, s utolsók, kik tőle megszünnek).

d) Külön említhetjük az elliptikus tiltó mondatokat:

Ne olyan szelesen! «No csak ne oly nagyon!» (Merényi: Sajóv. népm. 2: 101). — *Egy szót se többet* róla: nichts mehr davon! (Kaz: Sarah S. 95). — A mi gyarlóságunk mind azt kiáltja: *ne annyit!*; kevélységünk ellen(é)ben mind azt, hogy még többet (Fal. 537).

Oda se neki! (Nyr. 3: 20, néha már jelentő móddal értve, pl. 7: 275 — eredetileg: oda se nézz neki! l. Lehr: Toldi 461). Oda se a bajnak, Pista! (Tóth E: Falu r.).

Érdekes, hogy az ige hiánya következtében néha a tárgyeset, minthogy nincs mire vonatkoztatni, elveszti ragját; pl. *Jó nap' Isten!* (Kálmány: Koszorúk 1: 28). *Jó nap Isten, jó nap!* (Népk. gy. 1: 164). *Isten jó nap, Isten!* (2: 13). *Kard ki, kard!* — Sőt egy-egy állandó szólásban ige mellett is történik ilyen kopás: *Eszem a zuzzája* (e h. zuzzáját, Somogy, Lugos vid.). Gyilkolom a fattya (Ar: Török B., vö. Gyilkolom a lelkét! Ar: Toldi est. — l. ezekről Lehr Nyr. 6: 114). — Vö. *ne madár*, ered. ne (nesze, nézd, nézdsze)

a madarat, l. itt 1: IV. — «Ne a kenyér» analogiájára: Fogja ez a darab kenyér! (Nyr. 6: 231. Hétfalu).

2. Ritkábban hagyjuk kifejezetlenül (ha nem tekintjük a *van* szót) a jelentő módú igét.

a) Még leggyakrabban történik ez kérdésekben; pl.

Jó utazók! *hová, merre?* (Fal.) Bogár Imre, *hová* olyan szaporán? (Népd.). Felsőleges uram! *hova* s meddig ilyen egyedül? (Népk. gy. 3: 326).

Minek ez a bot? stb. (= minek kell?)

Mit egy úrnak egy arany? (Közm., e h. mit ér? palóczosan így is: «Mit egy úrnak egy arany? Könnyen kicsapja, ha van.») *Mit nekem a világ?* (Kölcsey: Borkirály). Mit az nekem? (Ar: Életéből). Mit nekem a te mulatságod? Was gehn mich deine Freuden an? (Dóczy: Faust). — Eh, de mit most okoskodni! (Pet: Barátimhoz). — Mit nekem te zordon Kárpátoknak fenyvesekkel vadregényes tája! (Pet: Az alföld).

Hogy az alma? — ebben ma csak a *hogy* az állítmány képviselője, s igét nem is gondolunk hozzá. Azt lehetne hinni, hogy eredetileg így hangzott: *Hogy kél az alma?* De lehetett így is: *Hogy adja az almát?* s a tárgy úgy vesztette el ragját, mint az előbbi pont végén láttuk. S csakugyan azt olvassuk egy 18. századi beszélgetésben: *Hogy tuczetjét?* wie teuer das Dutzend? (KirBesz. 21. — Vö. még: Egy sing bársonyt vehetek den. 1365; *hogy esik hát egy fertály?* MTolv: Arithm. 81). — L. MHat. 2: 361.

Édes néném, *az egészség?* (hogy szolgál? Mikes 21. lev.).

b) *Esküformák*: Istenemre! Lelkemre! Becsületemre! (t. i. esküszöm, mondom, fogadom).

c) *Káromkodás*: Az angyalát! A Jézusodat! stb. — (Az-tán elgyöngült jelentéssel, tréfásan is: Az angyalát ennek a kis lánynak! «Oh, azt az égi angyalképedet!» Du holdes Himmelsangesicht! Dóczy: Faust csal. kiad. 143). — *A fenét!*

d) Állandó szólásforma ez: *Soha ilyet!* e h. soha se láttam ilyet. Pl.

Soha ily katonás leányt (Dug: Szerecs. 1: 423). Soha élttemben oly nagy mi haszna embert (Dug: Pb. 1: 240). A hegedős most megijed s búsan kiált: Soha ilyet! (Phil. Közl. 10: 992). Soha több fát, mint az erdőn, ki egyenes, ki görbe (Közm.).

e) *Közmondásokban és közmondásos szólásokban*

különféle igék kimaradhatnak s idővel egészen elveszhetnek a nyelvtudatra nézve. Pl.

Arra közelebb, de erre hamarabb (el lehet menni, Kovács: Közm. 83). Falra borsót (hányini kár v. időveszteség). Kopaszra hajport. Disznóra gyömbért stb. (Dug: Pb. 1: 259, t. i. kár vesztetgetni). Hol szóval, hol bottal az ember ellen (136, kell védekezni). Nem mindig papsajt.

f) Néha még elbeszélő mondatban is elmaradhat az ige, kivált ha gyors mozgást vagy általában egymásra gyorsan következő cselekvéseket beszélünk el. Pl.

Egy pillantást vetve a toronyra, kocsiira ülök s *ki a faluból* (KisfK: Vig besz. 136). Ő maga derékon kapta a megkötözött lelkészt, hajduja a varázslót, *fel mind a kettőt a hintóba* (Jók: MFöld. 22).

Ezt az ellipsist leginkább a székely népnelv kedveli, s mulatságos példát közölt Szilágyi Sándor egy székely adomában (Nyr. 20: 44):

Járásbíró: Nó Están, adja elé a dolgot igazán, úgy a hogy történt.

Están: Hát istálom, jókor reggel az ágyból fel, a zekét a vállamra, botot a kezembe s az utcára ki. Mikor Alszezen be, a kutya az inamba, Mózsit engem kétszer pofon. Én Mózsit a földre le, térgyemmel a mellire reá s egyik kezemmel a fülit, másikkal a haját. Erre két csendőr felém, az egyik a puskát nekem, másik a vasat kezemre, s engem is, Mózsit is a tömlőzbe bé.

g) Az összetett mondatnak sok érdekes szerkezet van, melyben a főmondat vagy néha a mellékmondat igéje hiányzik. Ilyenek:

Megruga egy lovam úgy a baloldalomban, *kicsinyben* hogy meg nem halék (Cserei: Hist. = kicsinyben mult). Igy *majd hogy, alig hogy* stb. l. MKszók. 2: 144. — *Rég* hogy ezen barackkfa alá jár, l. uo. 140, *hiába* hogy stb. uo.

Soha, *míg a világ!* (Belényesi, BSzemle 6: 128. 162 = *míg a világ tart v. áll*; de alkalmasint ebből rövidítve: *míg a világ világ*. Vö. *míg a világ világ lesz*; a Katalin-legendában: *Míg világ világul leszen*. Vö. Vörösmartynál: *Míg a világ, míg napja tart*). A szó belőle, *míg a világ, folyna* (Ar: Toldi, l. Lehr 121). Alhattál volna, *míg a világ* (Népk. gy. = örökké). — Egyszer volt özönvíz, *mióta a világ* (Ar: NCz.).

A van ige hiánya.

A *van* ige, mely az összes igék közt legáltalánosabb, legtartalmatlanabb, épen ezért leggyakrabban is elmarad (vö. Veress Ig: *Van* alak- és mondattana, Phil. Közl. 2. pótk. 190. 191. l.). Megjegyzendő azonban, hogy a *van* nem maradhat el csak olyankor, mikor a mondat alanya ki van téve, holott más igék, mint láttuk, alanyostul elmaradhatnak (Előre! Istenemre! stb.).

1. Így elmaradhat a *van* először is a következő kérdésformákban:

Hol a kés? Hol a késed? Hol a könyvem? stb. Hol egy paripa mint a téj? (Ar: Keveh.) stb. Veress 203. (Nem tudja kè, hun a birákok? Nyr. 3: 323). — Ki van a szekerem rudja, Isten tudja, *merre utja* (Népk. gy. 3: 143). — *De ki van...? mi van...?* nem rövidülhetnek, l. Veress 206. holott pl. németül: *wer da?*

Hány óra? — S így a feleletben is: Két óra. Fertály háromra. Már 12 óra [van]. Ellenben: már dél van; már reggel van; este van. (A palóczok, úgy hallom, mondják ezt is: Éjfél már.)

Mi baj? *Mi ujság?* *Mi hír* Budán?

Mi bajod? *Mi közöm hozzá?* «*Mi gondunk rá?*» (Pet.) stb. Veress id. h. 191. — *Mi hasznom belőle?* Mi haszna abban üdöt tölteni? (Pázm. l. Nyr. 19: 245). *Mi haszna*, hogy kiabál? Így is: mi haszna kiabál? (Innen aztán a *mi-haszna* lassanként a *hasztalan*-nal válik rokonértelművé; vö. *Mi haszna* még a gyors nyilak? Ar: Keveháza. «Soha éltemben oly nagy mi haszna embert» Dug: Pb. 1: 240. — Vö. még: De mi hasznomra az ott maradás? Dug: Szerecs. 1: 58. *Mi hasznában* kerüli az ember a sátán kísértetít? KBodor: HÖszt. 13. L. még NySz. *haszon*, Szól.)

«*Miért e félelem?* Hallgat minden elem» (Ar: V. László). *Lakomára* jöttünk, *minek e feszület?* (Ar. — stb. l. Veress 314. De a *minek* mellett inkább *kell* egészíthető ki, l. fönt 2. a).

2. A *hol* kérdésre felelő helyhatározók mellett igen gyakran (s ilyenkor a határozó rendszerint megelőzi az alanyt):

Itt a könyv. *Itt a pénz.* *Itt a kezem.* (Igy: *Itt az idő*, most vagy soha! Pet.) «*Mit tünődöm? Amott egy tanya.* Bemegyek» (Pet.). «*Ott a sátán háza*» (Pet.). — *Hol fel a talpával a kerék*, *hol alá* (Ar: TSz. 1: 19). *Lábbal föl*, *fövel alá* (Kisv: Adag.). — *Csupa csiriz a fejében* (Dug: Pb. 1: 124). *Arczán egész lelke* (Kaz: Magy. ut. VII: 5. végén). — *Kinn a farkas*, *benn a bárány.* — *Körül a sok színben szűzek*, *asszonyságok* (Ar.). *Köröskörül* sötét felhő az égen, egy

magányos csillag ragyog közepén (Pet.). Lenn a Dunában a nap képe, reszket a folyó örömébe (Pet.). Az egyik kezemben fegyverem, a másikat sem hevertetetem (Pet.). — Férjeink fogságban ki tudja meddig (Baksay : GyÖ. 2 : 264). — Vö. Veress 203. 207. 209. 211.

Ide csatolhatjuk az olyan hiányos állapothatározó mondatokat, minőket a köv. magyaros szerkezetű példákban látunk :

Azon hevenyében helyt s időt rendelnek, megjelennek, *hegyes tör a markokban* : *colle spade alla mano v'entrano* (Fal. 7, az olasz eredeti tehát úgy mondja, mint a német : törrel a markukban). Megy továbbra, lant kezében, kémlélődvé meg-megáll (Bajza 1 : 144). Pór menyecske jött, korszó kezében (Pet.). Csak félig mutatják a betyár alakját, kit éji szállásra prüszögve visz a ló, háta mögött farkas, feje fölött holló (Pet.). — Vö. Veress id. h. 138.

3. Más határozó mellett ritkábban marad el a *van* ; legtöbbször még az állapothatározó igenév mellett (l. Veress id. h. 216) :

Rakva az ő szüve álnakságban (Valk : Gen. 22). A jó emberek halála sokszor keservesb kínokkal rakva, hogysen az kedvére élő gonoszoké (Pázm. : Kal. 807). Mért szemed kisírva lányka? mért ily búban arcaid? (Bajza 1 : 150). Becsukva a szem, hülve a szív (Pet.). Isten kék egével földve a tanyája (Ar.). — Innen van aztán, hogy ez az igenév a melléknévi állítmány analogiájára a többes-képzőt is fölveheti : *Rakvák* halottaknak dögeivel (VirgC. 145). *Rakvák vagyunk* bünnel (Helt : Bibl. 1 : e4). Az utak *rakvák valának* békákkal (Lép : PTük. 1 : 259). L. MHat. 2 : 310. Ma csak a jelen idő 3. személyében : Szíveink *telvék* (Pet.) stb.

Lovam lába *indulóban*, magam szája bucsuzóban (Erd. Népd. 1 : 20). — *Tele* az egész táj sűrű fehér gőzzel (Ar.). Szívem olyan tele szerelemmel (Pet.).

Oda a pénzem! Oda minden reménység : lapsa est spes PPBl. Oda hát mi tőlünk a successio (Czeglédi, NySz.). Édes hazánk oda, nyakunkon a török hada (Czuczor : Hunyadi). — «*Fogytán* a rím. Halkabban csendül» (Kiss József). *Készen* a játszók? (Ar : Haml. 3. fv.). — Ajtómon is *fából* a kilincsem (Nyr. 3 : 94). — Most *igy* a divat (Nép, Rác-Almás).

Látta, hogy *hijában* minden akaratja (Ar.). *Mind hiába* stb. (Veress 214—5).

«*Kár érte*» alkalmasint idegen eredetű szólás (vö. kár volt érte; kár volna érte). — Népiesen alanynyal is: Kár a kan papnak a rák (tréfás mondás, mely visszajáról olvasva is csak így hangzik).

Litér mit ér, Rátót még annyit se ér, Kádártába kár a kenyér (veszprémi közmondás). Biz Isten, kár e nagy ijedség (Borsszem Jankó 1320. sz. 3). Tudom, azért akarnak engem kényszeríteni, hogy én úgysem leszek kár ha odaveszek is (Baksay: GyÖ. 2: 185). Lányokhoz *korán* még mennie (Pet. I. Veress 212).

4. Sokszor hiányzik a *van* személyragos alany mellett (vö. már fönt az 1. pontban: *Mi bajod?* stb.):

a) *Vége!* Vége a tréfának! Oda vagyok, végem! (Ar.). Oda vagyunk, végünk! (Ar. — stb. I. Veress id. h. 192).

b) *Két éve* annak (Pet.). *Másfél hete*, hogy őket elhagyám (Pet.). Jó ideje, hogy a nap lenézett (Pet: Szilaj Pista — stb. I. Veress id. h. Lehr: Toldi 379—380). — Vö. *Sok ideje vagy-on-e*, hogy szülted ötöt? (DebrC. 337). Egynehány napja vagy-on, hogy szülelek (338). *Órája vagy-on* már az álomból felkelnünk (Illy: Préd. 1: 19, főnévi igenévvel; ugyanezzel, de *van* nélkül: Nagy ideje mennünk, Ar.).

Az ilyen időhatározások sokszor szerepelnek közbeszúrt mondatokul: Már kétségbe kezdék esni, a midőn *immár annak negyed napja* rettentő szélvész jöven reánk erre a tengerre hoza bennünket (Mik: MulN. 336). A kit az a Molnár Gyuri *szent Györgykor lesz esztendeje* elvett volt (Nyr. 4: 32). — Innen aztán valóságos időhatározókká válnak s elvesztik mondati természetüket: *Negyed napja* vártalak, azolta semmit sem öttem (TelC. 293). Magával nem szólottam alkalmas ideje (LevT. 2: 285). Ha most esztendeje azt mondta volna vki: wenn man mir es vor Jahr und Tag gesagt hätte (Kaz: Sara S. 72).

c) Csak *egy forint híja* [van] a pénzemnek. *Ujja híja* (Nép e h. egy ujja hiányzik). *Egy tányérom híja* (Nép). — Vö. Koszorúdnak *híja lesz* miatta (Ar: A méh rom.). «Ételed jó, de *egy híja van*. Az az *egy a híja*, hogy nagyon sótalan» (Pet.). Vö. még: *egy híján húsz*.

d) Összehasonlításokban: *Több pénze, mint esze* (Dug: Pb. 1: 159). Mint a sásnak, három éle nyelvének (2: 43).

e) Közmondásokban: Ifjúnak ereje, öregnek esze (Kövacs: Közm. 149). Gonosz hírnek sebes szárnya (155).

5. Hasonlóképp hiányzik sok tagadó mondat személyragos alanya mellett a *nincs* ige:

Nekem *semmi bajom* (Pet.). Erre *semmi gondunk* (Pet.) stb. Ébeni uramnak semmi böcsületi (MonOkm. 24: 571). — *Semmi baja h. kutya baja*, I. Veress id. h. 191.

Se híre, se hamva. Se szere, se száma. Se vége, se hossza. Se füle, se farka. «Se korongja, se sara. Se írja, se szelenczéje» (Dug: Pb. 1: 245). A jóra valóknak se nyugtok, se maradások miattok (Fal. 350). Sem éjem többé, sem napom (Pet. stb. Veress 192).

Soha nyugta nyelvének (Dug: Pb. 1: 128). Had, melynek soha vége (Ar.).

Személyrag nélküli alany mellett ritkán hiányzik a *nincs* ige:

Semmi baj. Se baj. Semmi kétség (Ar: A fülemüle). Egy hang lesz a gyűlés, abban semmi kétség (Pet.). — *Se pénz, se posztó.* Addig se koncert, se Svábhegy, a míg ez megnincs (Jók: Humor. papírszel. 238). Minek is ott híd, hol se víz, se medre? (Ar.). — *Sehol* egy védő kar, özön az ellenség (Ar.).

6. Végül az összetett mondatok szerkezetében is sok különösség a *van* kihagyásából magyarázódik. Ilyenek pl.

Úgy-e hogy mondtam, vagy: úgy-e mondtam = úgy van-e, hogy mondtam; de a *van*-t soha sem teszszük ki. (Egyébiránt mellékmondat nélkül is mondjuk: *Úgy-e? Úgy-e bár?*) — L. MKszók. 2: 151.

Miért hogy szentelt csontjaid elszaggaták viaszpóláikat? (Ar: Haml.). — L. MKszók id. h.

Jár a lélek, *mind a hány* (Ar: Szentiv. álom 222) = *mind, a hány van.* — A *valamennyi* így vette föl a „mind” jelentését: *Eljön valamennyi* = eljön, valamennyi csak *van*.

Más személyben s más időben ritkán marad el a *van* ige. Pl.

Önfeledve ajkam szól: *te itt?* (Ar: Emlények). A nap még fénylik, holott *halva te* (Szász K. Kisf.-társ. Évl. új f. 3: 82). — *Ihol én, ihol én* pörölye világnak! (Ar: BH. 9: 35, «*en ego malleus orbis*» a krónikákban). — E gyönyör «miénk, *míg együtt,* — elvész *hogyha válunk*» (Szász K. Ford. 56 = *míg együtt vagyunk*). —

Soha, soha ilyen örült szerelem! (Pet. = nem volt). Jöttök, felel, épen a készre, kapóra; soha ily szerencsés hely, alkalom, óra (Ar. = nem volt v. nem lesz). — Vö. *soha ilyet*, l. 13. l.

NB. Az úgynevezett *copula* kihagyásáról az állítmányi névszó tárgyalásakor lesz szó.